

JEZIK ZA POSEBNE NAMENE: KAKO NAPISATI SAŽETAK
(APSTRAKT) NAUČNO-ISTRAŽIVAČKOG RADAMarina Katić¹, Jelisaveta Šafranj², Jelena Zivlak³^{1,2,3}Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, Srbija¹mare@uns.ac.rs, ²savetas@uns.ac.rs, ³zivlakjelena@uns.ac.rs

Kratak sadržaj: Sažetak ili apstrakt je 'mini' izveštaj sa najvažnijim informacijama o naučno-istraživačkom radu. Budući da je jedna od njegovih glavnih funkcija da pobudi interesovanje urednika nekog prestižnog naučnog časopisa i uveri ga da članak koji sledi zasluži da bude publikovan, pisanje apstrakta ili sažetka predstavlja veliki izazov za autore naučno-istraživačkih radova. Naime, potrebno je sažeto i na uverljiv način prikazati sve faze istraživanja kroz diskursne „korake“, na koje treba gledati kao na jedinstveni žanr. Cilj rada je da ukaže na postojanje 3 standardna modela koji se najčešće koriste za pisanja sažetaka: Batijin model (Bhatia, 1994), Santosov model (Santos, 1996) i Hajlendov model (Hyland, 2000). Odlikuje ih slična retorička struktura, što govori o visokom stepenu jednoobraznosti ovih modela. Autori posebno preporučuju Hajlendov model, jer smatraju da je dovoljno temeljan, kako za oblast društvenih, tako i prirodnih nauka.

Ključne reči: sažetak/apstrakt naučno-istraživačkog rada, retorička struktura, jedinstveni žanr

LANGUAGE FOR SPECIAL PURPOSES: HOW TO WRITE A RESEARCH PAPER
ABSTRACT

Abstract: A summary or abstract is a 'mini' report with the most important information about a research paper. As one of its main functions is to arouse the editor's interest of a prestigious scientific journal and convince him that the accompanying article deserves to be published, writing an abstract is a great challenge for authors of research papers. Namely, it is necessary to present concisely and convincingly all the stages of research through discourse "moves", which should be viewed as a unique genre. The aim of the paper is to point to the existence of 3 standard models that are most commonly used for writing abstracts: the Bhatia model (Bhatia, 1994), the Santos model (Santos, 1996) and the Hyland model (Hyland, 2000). They are characterized by a similar rhetorical structure, which indicates the high degree of uniformity of these models. The authors especially recommend the Hyland model, because they believe it is sufficiently fundamental, both for the social and natural sciences.

Key Words: summary/abstract of research paper, rhetorical structure, unique genre

1. UVOD

Sažetak ili apstrakt predstavlja vitalni deo naučno-istraživačkog rada, jer rezimira relevantne informacije o studiji u cilju njenog promovisanja. U tom kontekstu, trebalo bi da sadrži glavni cilj ili obrazloženje studije, primenjene metodologije, podatke o rezultatima kao i relevantne zaključke. Ukazujući na informativnu ulogu apstrakta, Swales (1990) navodi da je apstrakt istovremeno i sažetak i 'prečišćen' odraz celog članka, dok Bhatia slično rezonuje, tvrdeći da predstavlja „veran i tačan rezime koji prezentuje ceo članak“ (1993:82). Međutim, povrhu pomenute informativne funkcije, sažeci imaju ulogu u promociji naučno-istraživačkih radova (Šafranj, 2019). Hyland (2009:186), na primer, smatra da su sažeci odlučujući faktor kad čitaoci procenjuju da li ceo članak zasluži njihovu dalju pažnju ili ne. Drugim rečima, ako čitaoci nisu ubeđeni da je članak koristan, oni ga neće ni čitati, ni navoditi. Čak i odlični istraživački radovi mogu ostati nezapaženi ako njihovi sažeci nisu dovoljno informativni i ubedljivi. Berkenkotter & Huckin (1995), napominju da je 'marketinška' funkcija sažetka posebno prisutna kod autora sa anglofonog govornog područja, jer teže da naglase novine koje istraživanje donosi, dok Yakhontova (2002, 2003) ističe da autori iz slovenskog govornog područja u prvi plan stavljaju teorijsku osnovu istraživanja. (prema Blagojević 2013: 359). Zbog povećanog broja akademskih publikacija i potrebe da se pristupi različitim vrstama istraživanja putem internetskih akademskih pretraživača, veština pisanja sažetka naučno-istraživačkog rada na engleskom jeziku postala je predmet interesovanja mnogih primenjenih lingvisti tokom poslednjih nekoliko decenija (Santos, 1996; Melander *et al.*, 1997; Pho, 2008; Samraj, 2005; Swales and Feak, 2009; Šafranj, 2004; Katić-Šafranj 2018). Razlog tome leži u činjenici da sažeci pripadaju posebnom žanru pisanja, pa ih stoga karakterišu svojevrsna retorička struktura, funkcija i jezička realizacija (Lorés, 2004:281). S tim u vezi, u daljem tekstu je predstavljeno nekoliko modela sažetaka koji međusobno nalikuju jedan drugom: Batijin model (Bhatia, 1994), Hajlendov model (Hyland, 2000), i Santosov model (Santos, 1996), što govori o uniformnosti strukturnog obrasca na kome su zasnovani. Naime, kod ovih modela, organizacija apstrakta prati strukturu naučnog rada, pa shodno tome, apstrakti predstavljaju koncizne, strukturirane i logički povezane diskursne celine koje oslikavaju ciljeve, metode, rezultate i zaključke nekog naučnog članka.

Cilj rada je da skrene pažnju autorima naučno-stručnih radova da sažetke svojih radova pišu po nekom od pomenutih modela, s obzirom da su strukturirani u skladu sa specifičnim zahtevima naučno-stručnog žanra i standardima međunarodne akademske zajednice, koja koristi engleski jezik kao globalno sredstvo komunikacije. Stoga, da bi apstrakt bio transparentan na globalnom nivou, veoma je važno preuzeti način pisanja apstrakta kao što to čine autori sa engleskog govornog područja.

2. VRSTE I OSOBINE SAŽETKA

Na osnovu komunikacijske svrhe, sadržaja i strukture informacija, u literaturi nailazimo na dve glavne vrste sažetaka, *indikativne* i *informativne* (Martín-Martín, 2005; Ventola, 1994). *Indikativni* sažeci, koje nazivaju i *opisnim*, upućuju na predmet koji se razmatra u članku, bez mnogo pojedinosti. U tom kontekstu ovaj tip sažetka nudi samo kratak opis pozadine istraživanja ili tema koje se navode u članku. Zbog toga su *indikativni* sažeci mnogo pogodniji za pregledne, nego za istraživačke radove. Takođe, češće se koriste u društvenim nego u prirodnim naukama. Zameraju im da nisu dovoljno jasni i ubedljivi, jer ne govore dovoljno o samoj prirodi radova, pa postoji mogućnost da njihovi autori izgube svoju čitalačku publiku. S druge strane potencijalni čitaoci naučno-istraživačkih radova mogu pronaći mnogo konkretnije informacije u *informativnim sažecima* koji upućuju na kontekst i metodologiju istraživanja, glavne rezultate i zaključke. Drugim rečima, u vidu 'mini' rezimea, ovaj tip sažetka izveštava o svakom koraku u naučno-istraživačkom radu. Pošto je u njima navedeno više informacija, čitaoci mogu bolje da procene da li je rad relevantan za oblast kojom se bave, da li sadrži neke novine i koliko im može koristiti u daljim istraživanjima. Takođe, poznato je da urednici i recenzenti časopisa i zbornika radova odlučuju o sudbini rada (da li će biti prihvaćen ili ne), na osnovu prvog utiska o sažetku. Da bi apstrakt bio 'mini' verzija nekog članka, potrebno je da bude kratak, tačan, čitljiv tj. jasan. Zbog toga mora da bude napisan odgovarajućim stilom tj. žanrom, koji je razumljiv čitalačkoj publici, što u velikoj meri zavisi od njegove strukture.

3. RETORIČKA STRUKTURA SAŽETAKA NAUČNO-ISTRAŽIVAČKIH RADOVA

Novo doba, obeleženo ubrzanim tehnološkim razvojem i učestalim prenosom informacija u svim domenima, nametnulo je potrebu za standardnim pisanjem svih konstitutivnih delova naučno-istraživačkog rada. S tim u vezi, pionirske studije vezane za retoričku organizaciju *uvoda* naučno-istraživačkog rada, započete su osamdesetih godina prošlog veka (Swales, 1981 i 1990). Prvobitno, Swales je osmislio model od četiri „koraka“ (eng. moves), koji predstavljaju diskursne celine, sa zadatkom da postignu cilj koji autor postavlja. Kasnije je ovaj model revidiran u model od tri koraka: 1) davanje pregleda dosadašnjih istraživanja u datoj oblasti, (eng. "establish a territory"), 2) utvrđivanje slabo istraženog segmenta neke oblasti gde se može ponuditi nešto novo (eng. "establish a niche"), 3) otkivanje svrhe ili prirode istraživanja (eng. "occupy the niche"). Da bi objasnio ulogu „koraka“, Pho (2008, str. 17) navodi da svaki korak ima svoju komunikacijsku svrhu, koja zajedno sa drugim koracima doprinosi opštoj komunikacijskoj nameni teksta. Model uvoda, koji je osmislio Swales, je imao presudan uticaj na razvoj modela sažetka/apstrakta naučno-istraživačkog rada. Naime, pomenuti „koraci“ koji su odlika specijalnog naučno-stručnog žanra, pojavljuju se i u strukturi apstrakta. S tim u vezi, Bhatia (1993) je ponudio prvi strukturni model apstrakta, od četiri retorička koraka, kao što je dato u tabeli 1:

Tabela 1. *Batijin model* (Bhatia, 1994)

Koraci	Opis
1. <i>Utvrđivanje svrhe (engl. Introducing purpose)</i>	Obaveštava čitaoca o nameri autora ili hipotezi kao osnovi datog naučnog rada. Može sadržati ciljeve istraživanja ili uočeni problem.
2. <i>Opis metodologije (engl. Describing methodology)</i>	Sadrži procedure i metode koje se koriste u naučnom radu.
3. <i>Pregled rezultata (engl. Summarizing results)</i>	Navodi rezultate i predlaže rešenje problema.
4. <i>Predstavljanje zaključaka (engl. Presenting conclusions)</i>	Daje zaključke i tumačenja, kao i širu primenu istraživanja.

S obzirom da je svrha sažetka da čitaocu pruži jasno razumevanje celog članka, Bhatia (1993: 78) je objasnio da je do ove retoričke strukture došao nakon što je odgovorio na sledeća pitanja:

1. *Šta je autor uradio?*
2. *Kako je to autor uradio?*
3. *Šta je autor otkrio ili do čega je došao?*
4. *Šta je autor zaključio?*

Povrh ovog modela u literaturi se pominju još dva modela, koji za razliku od pomenutog, uključuju pet retoričkih koraka. Dos Santos (1996) je razvio jedan od tih modela, nakon žanrovske analize korpusa od 90 sažetaka. Model obuhvata sledeće korake, kao što je prikazano u tabeli 2:

Tabela 2. Santosov model (Santos, 1996)

Koraci	Opis
1) Označavanje istraživačkog polja (eng. <i>Situating the research</i>)	Svođenje teme i problema na opšte.
2) Predstavljanje istraživanja (eng. <i>Presenting the research</i>)	Utvrđivanje svrhe studije, postavljanje istraživačkih pitanja / hipoteze.
3) Opis metodologije korišćene u istraživanju (eng. <i>Describing the methodology</i>)	Opis materijala, predmeta, varijabla, procedura korišćenih u radu.
4) Sumiranje rezultata istraživanja (eng. <i>Summarizing the results</i>)	Izveštavanje o glavnim nalazima istraživanja, odnosno do kojih se rezultata došlo.
5) Diskusija. (eng. <i>Discussing the research</i>)	Tumačenje rezultata, davanje preporuka, navodjenje implikacija, primena.

Nakon identifikacije koraka na osnovu semantičkih i jezičkih informacija, ustanovio je da su koraci 2 i 3 obavezni, jer su bili sadržani u više od 80% slučajeva, dok je ostale korake, procentualno manje zastupljene, proglasio fiktivnim. Sledeći model od 5 retoričkih koraka, koji je privukao veliku pažnju, kako međunarodne akademske zajednice, tako i teoretičara, jeste *Hajlendov model* (Hyland, 2000: 67), prikazan u tabeli 3:

Tabela 3. Hajlendov model (Hyland 2000)

Koraci (faze)	Podfaze	Opis
1. Uvod		Ukazivanje na kontekst članka koji sledi, navođenje motiva istraživanja
	1	Promovisanje teme (naglašavanje značaja teme)
	2	Generalizacija teme (isticanje standardne prakse)
	3	Definisanje termina, predmeta ili procesa
	4	Definisanje nedostataka dosadašnjih istraživanja
2. Cilj		Definisanje cilja rada, teze ili hipoteze, ukazivanje na namere autora
	1	Direktno navođenje svrhe
3. Metod		Pružanje informacija o primenjenom metodu, postupcima, pretpostavkama, pristupu, podacima itd.
	1	Opisivanje učesnika
	2	Opisivanje instrumenata ili opreme
	3	Opisivanje postupaka ili uslova
4. Produkt		Navođenje glavnih nalaza, rezultata, argumenata, dostignuća
	1	Opis glavnih karakteristika ili odlika rešenja ili proizvoda
5. Zaključak	1	Tumačenje ili proširivanje rezultata van opega rada, izvođenje zaključaka, ukazivanje na primenu
	2	Izvlačenje zaključaka iz rezultata
	3	Procena vrednosti istraživanja
	4	Preporuke (sugestije)

Ovaj model se razlikuje od predhodnih jer razdvaja Cilj apstrakta od Uvoda (čija je tipična namena da pruži obrazloženje istraživanja). Razlog tome leži u činjenici da je korak koji označava **Cilj** izuzetno značajan, budući da ukazuje na svrhu, tezu ili hipotezu, tj. glavne argumente naučno-istraživačkog rada. Takođe, usvojen je naziv **Produkt** umesto Rezultata, jer Hyland (2000) smatra da je prikladniji za apstrakte iz oblasti društvenih nauka, koji ponekad zahtevaju ne samo navođenje empirijskih rezultata, nego i iznošenje argumenta. Povrh toga, prednost ovog modela je što naglašava promotivnu ulogu apstrakta. U tom smislu, njegov glavni zadatak je da istakne originalnu prirodu pratećeg naučno-istraživačkog rada, predstavi novine, napomene svrsishodnost sadašnjeg ili nedostatke prethodnih istraživanja i na taj način opravda hipotezu datog istraživanja. Suština promotivne uloge je da sažeci/apstrakti budu impresivni i na neki način posebni; u protivnom, čitaoci neće obraćati pažnju na rad koji sledi iza njih. Nit koja povezuje sve gore pomenute modele apstrakta jeste uniformna struktura koja zapravo prati strukturu naučno-istraživačkog rada (eng. IMRAD structure: Introduction-Methodology-Results-and-Discussion). Povrh toga, potrebno je spomenuti i specifične leksičko-gramatičke osobine diskursa (u koje spadaju: bezlične

aktivne konstrukcije, trpno stanje, diskursni markeri, tipični izrazi ili fraze itd.) koje čine ovaj žanr jedinstvenim. Na primer, svaki korak u apstraktu treba da bude najavljen odgovarajućom frazom. Za **Uvod** se često koriste sledeći izrazi: *One of the major topics to be investigated in this field is...*; *Research on ... has a long tradition*; **Cilj** se iskazuje frazama poput: *This paper aims at/ explores/discusses...*; **Metod** označavaju izrazi: *The study sample includes...*; *The data were analyzed using...*; **Rezultat** se naglašava uz pomoć: *Our findings indicate...*; *Our results demonstrated that...*; **Zaključak** obično predvode fraze kao što su: *It can be concluded...*; *The implications of the findings are highlighted with...*; itd. Inače, sažetak je sastavni deo naučno-istraživačkog rada koji se piše poslednji. Treba ga pisati sa velikom pažnjom, jer je malo verovatno da će oskudno napisan sažetak, bez dovoljno informacija i obrazloženja, pobuditi nečije interesovanje.

4. ZAKLJUČAK

Da bi naučno-istraživački rad bio objavljen u nekom renomiranom naučnom časopisu ili zborniku radova, neophodno je da struktura sažetaka/apstrakta naučno-istraživačkog rada bude lingvistički i retorički prilagođena standardima anglo-američke akademske zajednice. Prilagođavanje ovim standardima, u smislu logične organizacije retoričkih koraka i leksičko-gramatičkih osobina diskursa, zapravo je faktor koji odlučuje da li će rad biti prihvaćen za štampu ili ne. Autori predlažu Hajlendov model pisanja apstrakta od 5 koraka, jer smatraju da je najsveobuhvatniji, kako u domenu društvenih, tako i prirodnih nauka. Ovaj model, omogućava čitaocima da se detaljno informišu o istraživanju u datom kontekstu, saznaju o opravdanosti sprovođenja istraživanja i značaju teme, upoznaju se sa primenjenim metodama, postignutom učinku i zaključcima do kojih se došlo nakon analize rezultata. Ukoliko se pridržavaju konvencije o pisanju sažetka koje primenjuju anglofoni autori, mladi istraživači u Srbiji imaju mnogo veće šanse da objave svoje radove u prestižnim naučnim časopisima, što bi im nesumnjivo, tokom naučno-istraživačke karijere, omogućilo da postanu uticajni članovi međunarodne akademske zajednice.

5. LITERATURA

- [1] Bhatia, V. K. (1993). *Analyzing genre: language use in professional settings*. London: Longman Publishing.
- [2] Blagojević, S. (2013). *Novi akcenti u nastavi engleskog jezika za akademske potrebe na masterskim studijama*, u *Aktuelne teme engleskog jezika (tematski zbornik) nauke i struke u Srbiji*, Univeritet u Beogradu, Ekonomski fakultet.
- [3] Hyland, K. (2009). *Teaching and Researching Writing*, 2nd. ed.; Routledge: Abingdon, UK, 2009.
- [4] Katić, M., Šafran, J. (2018). "An Analysis of Dissertation Abstracts Written by Non-native English Speakers at a Serbian University: Differences and Similarities Across Disciplines", in M. Chitez et al. (eds), *University Writing in Central and Eastern Europe: Tradition, Translation and Innovation, Multilingual Education*, Vol. 29, pp. 231-248, Izdavač: Springer Nature Switzerland, UDK 2213-3208, ISBN 978-3-319-95197-3
- [5] Lorés, R. (2004). "On RA Abstracts: From Rhetorical Structure to Tematic Organization". *English for Specific Purposes* 23, 280-302.
- [6] Melander, B., Swales, J.M., Fredrickson, K.M. (1997). Journal abstracts from three academic fields in the United States and Sweden: National or disciplinary proclivities? In: Duszak, A. (Ed.), *Culture and Styles of Academic Discourse. Trends in Linguistics, Studies and Monographs 104*. Berlin: Mouton de Gruyter, pp. 151-272.
- [7] Pho, P.D. (2008). *Research article abstracts in applied linguistics and educational technology: A study of linguistic realizations of rhetorical structure and authorial stance*. *Discourse Studies*, Vol. 10, No. 2, pp. 231-250.
- [8] Samraj, B. (2005). *An exploration of a genre set: Research article abstracts and introductions in two disciplines*. *English for Specific Purposes*, Vol. 24, pp. 141-156.
- [9] Santos, M.B.D. (1996). *The textual organization of research paper abstracts in applied linguistics*. *Text*, Vol. 16, pp. 481-499.
- [10] Swales, J.M. (1981). *Aspects of article introductions*. *Aston ESP Research Report 1*. Language Studies Unit. University of Aston in Birmingham, Birmingham.
- [11] Swales, J. M. (1990). *Genre Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [12] Swales, J.M., Feak, C.B. (2009). *Abstracts and the writing of abstracts*. Michigan: The University of Michigan Press.
- [13] Šafran, J. (2004). *Genre Analysis of Research Abstract of an Engineering Scientific Paper*, In *Proceedings of English Language and Literature Studies: Interfaces and Integrations*, 10-12 December 2004, Faculty of Philology, Belgrade, pp. 365-374. ISBN 978-86-86419-06-4
- [14] Šafran, J. (2019). *Engleski jezik 3, za grafičko inženjerstvo i dizajn: Academic Writing for Graphic Engineering and Design*, Faculty of Technical Sciences, Novi Sad, ISBN 978-86-7892-455-2.
- [15] Ventola, E. (1994). *From Syntax to Text: Problems in Producing Scientific Abstracts in L2*. *The Syntax of Sentence and Text: A Festschrift for František Daneš*, 42, 283.